

Vlaanderen
is erfgoed

Bestemmingsprofiel

Draaiboek profiel-werksessie

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

Bestemmingsprofiel

Draaiboek profiel-werksessie

Locatie x en datum x/x/x

Introductie	4
Aanleiding	4
Wat is een bestemmingsprofiel?	4
Inzichten voor je kerkenbeleidsplan	5
Onderdelen bestemmingsprofiel	6
Voorbereiding profiel-werksessie	8
1 Kies een moderator	8
2 Kies de kerken	8
3 Bepaal het ID, de erfgoedwaarden en bouwfysische toestand	8
Basisinfo verzamelen per kerk ID	9
Erfgoedwaarden bepalen per kerk	10
Erfgoedwaarden: invullen en interpreteren	17
Bouwfysische toestand bepalen per kerk	18
Bouwfysische toestand: : invullen en interpreteren	19
Ruimtelijke Potenties	20
4 Maak een presentatie	23
5 Nodig deelnemers uit	23
6 Bezoek de kerk met de bezoekerwijzer	24
Verloop werksessie	25
Opzet workshop	25
Context	25
Doelen	25
Deelnemers	25
Datum	26
Projectteam	26
Locatie	26
Zaalschikking	26
Overzicht verloop profiel-werksessie	27
Deelnemers, groeps- en rolverdeling	28
Rolverdeling	28
Aantal deelnemers	28
Groepsverdeling	28
Draaiboek per onderdeel	29
Vorbereiding vooraf	29
Onthaal	29
Presentatie: context en doelstelling	30
Werksessie: overlopen ID, erfgoedwaarden, bouwfysische toestand kerk x	30
Werksessie: 27 vragen ruimtelijk potentieel kerk x	32
Achter de schermen: eerste conclusies	32
Conclusies: bestemmingsprofielen	33

Conclusies: richting een kerkenbeleidsplan (optioneel)	34
Synthese en afronding	34
Na de profielwerksessie	36
<i>Colofon</i>.....	37

Introductie

Wat kan er in mijn kerk? Dit is een vraag waar veel lokale besturen en kerkbesturen mee worstelen. Om te helpen een antwoord te formuleren ontwikkelde het agentschap Onroerend Erfgoed samen met het Platform Toekomst Parochiekerken een methodiek die lokale besturen kan helpen om inzicht te krijgen in de ruimtelijke kwaliteiten en toekomstmogelijkheden van hun kerkenpatrimonium.

“Door samen met een betrokken groep mensen het bestemmingsprofiel te maken ontstaat er een constructieve dialoog.” Deelnemer werksessie Gingelom

In deze handleiding vind je alles wat je nodig hebt om een bestemmingsprofiel op te maken. We starten met een korte kadering en lichten vervolgens de belangrijkste stappen toe.

Aanleiding

Vlaanderen kent een rijk patrimonium van parochiekerken. Het aantal kerkgangers daalt echter snel; er zijn ook steeds minder priesters en daardoor minder vieringen. Bijgevolg is een overaanbod aan kerkgebouwen ontstaan. Dit patrimonium komt met een hoge kostprijs, waarvoor de lokale besturen (kerkfabriek, gemeentebestuur, provincie) grotendeels instaan. Die zijn dan ook vragende partij om het gebruik van de kerkgebouwen beter af te stemmen op de lokale en maatschappelijke noden. Dit kan op verschillende manieren: van valorisatie tot herbestemming of afbraak.

Vanaf 1 januari 2025 zijn alle lokale besturen verplicht een kerkenbeleidsplan op te maken. Dit is een schriftelijk document dat een lokaal gedragen langetermijnvisie bevat voor alle parochiekerken op haar grondgebied.

Het agentschap Onroerend Erfgoed wil daarom de actualisatie van de kerkenbeleidsplannen ondersteunen in het evalueren van de kwaliteiten, waarden en mogelijkheden vanuit de eigenheid van een kerkgebouw. Het bestemmingsprofiel heeft de ambitie om een logische stap te worden in het maken van duurzame keuzes voor kerkgebouwen. Het bepaalt de contouren van de te nemen beslissing: welk gebouw is dit; wat zijn er de voornaamste kenmerken van; welke mogelijkheden of beperkingen vloeien voort uit zijn kwaliteiten en beperkingen? Het opmaken van bestemmingsprofielen vraagt een lokaal gesprek. We willen met dit instrument lokale besturen en betrokkenen een methode aanreiken om zelf tot inzicht, overleg en besluitvorming te kunnen komen.

Wat is een bestemmingsprofiel?

Het bestemmingsprofiel biedt inzicht in de ruimtelijke kwaliteiten en mogelijkheden van kerken en ondersteunt bij het maken van keuzes voor het kerkenbeleidsplan.

Inzicht in ruimtelijk potentieel

Het bestemmingsprofiel heeft als doel lokale besturen te helpen om toekomstkeuzes te maken over de parochiekerken in hun gemeente ter ondersteuning van de opmaak van het kerkenbeleidsplan. Het biedt een heldere fiche waarmee kerken onderling op een gemakkelijke manier vergeleken kunnen worden. De conclusies zijn een aanzet voor het luik visievorming van het kerkenbeleidsplan.

Het opmaken van een bestemmingsprofiel kan je zien als een snelle manier om inzicht te krijgen in wat je kan doen met bepaalde kerkgebouwen. Lokale besturen en kerkbesturen kunnen dit zelf opmaken of zich laten begeleiden door het Platform Toekomst Parochiekerken. Een bestemmingsprofiel wordt niet voor alle parochiekerken opgemaakt, maar voor die kerken waarvan de toekomst onduidelijk is.

Profielwerksessie

Het doet dit door de betrokken actoren tijdens een profiel-werksessie te laten reflecteren over het kerkenpatrimonium aan de hand van een reeks gerichte vragen. Dit maakt dat deelnemers aangespoord worden om samen en op een nieuwe, objectieve manier naar hun patrimonium te kijken. Vertrekkende vanuit "wat kan er?" en niet "wat wens ik?". De synthese van de werksessie gebeurt in de vorm van een bestemmingsprofiel. Een overzichtelijk document waardoor de kerken onderling vergeleken kunnen worden.

In het kort

- Een bestemmingsprofiel werkt als 'een quickscan', eerste verkenning om lokale besturen toekomstkeuzes voor hun parochiekerken te maken.
- Een helder en communiceerbaar overzicht van je kerk
- Rechtstreekse input voor het onderdeel 'visie' in het kerkenbeleidsplan
- Een tool voor dialoog tussen diverse betrokkenen met andere agenda's en expertises
- Inspiratie voor toekomstige invullingen en bijhorende randvoorwaarden.

Inzichten voor je kerkenbeleidsplan

Een kerkenbeleidsplan is een schriftelijk document dat de langetermijnvisie voor alle parochiekerken op het grondgebied van een gemeente bevat. Het bestaat grofweg gesteld uit 2 onderdelen: een beschrijvend deel met focus op de huidige situatie en een deel met focus op de toekomst. Inzichten die opgedaan worden tijdens de opmaak en vergelijking van de bestemmingsprofielen geven input voor het onderdeel "visie en plan van aanpak" binnen het kerkenbeleidsplan.

Of je nu start van een wit blad of een actualisatie moet doen: voor beide situaties kan een BP handige input leveren. Het heeft pas zin om het profiel in te zetten als het pastoraal plan al vorm begint te krijgen en de vragen binnen de werksessie kunnen helpen om de gesprekken te objectiveren. Dubbel werk is uiteraard te vermijden. Bij een actualisatie zal er bijvoorbeeld veel info kunnen gehaald worden uit deel 1 van het kerkenbeleidsplan.

“ Het bestemmingsprofiel kan je zien als tool in het proces van de opmaak van een kerkenbeleidsplan. Niet als start voor een herbestemming. Het gaat over de vergelijking tussen kerken.”

Roel De Ridder coördinator Platform Toekomst Parochiekerken

Onderstaande tabel geeft kort de stappen weer op tot een kerkenbeleidsplan te komen en geeft aan wanneer de opmaak van een bestemmingsprofiel relevant wordt.

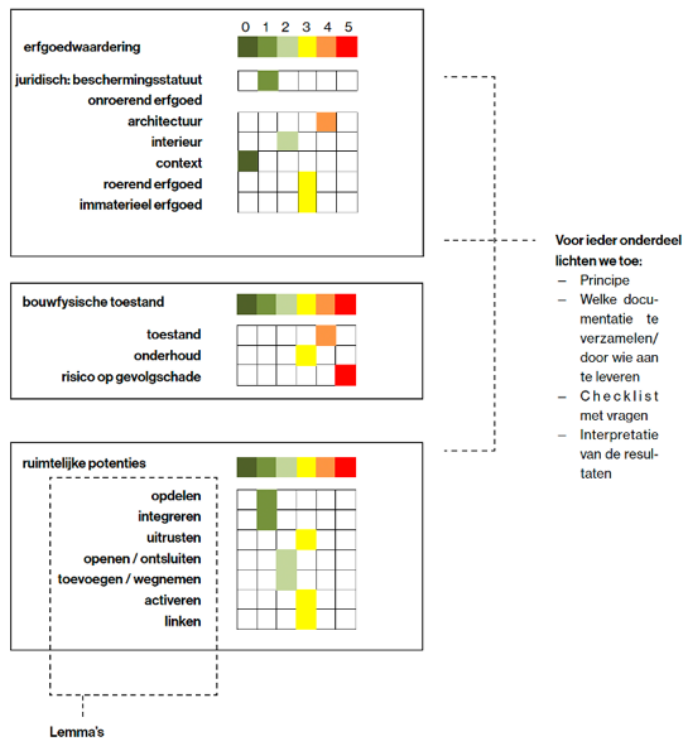
Stap 1	Verzamel de objectieve gegevens per kerk (niet van toepassing bij een actualisatie)
Stap 2	Stel een werkgroep samen - Bij de opmaak van een kerkenbeleidsplan gaan vertegenwoordigers van de kerkelijke besturen en het gemeentebestuur met elkaar in overleg. Een intensieve dialoog tussen deze partijen is cruciaal. - Start met gesprekken over de toekomst van het patrimonium
Stap 3	Maak een pastoraal plan op - Een pastoraal plan is een beginvoorwaarde om met een kerkenbeleidsplan van start te kunnen gaan. In dit plan bepaalt de pastorale ploeg welke pastorale activiteiten in welke kerken zullen doorgaan. Hieruit kan je afleiden voor welke kerken een gedeeltelijke of volledig nieuwe bestemming wenselijk is.
Stap 4	Maak een bestemmingsprofiel op - Als het pastoraal plan vorm begint te krijgen dan kan het handig zijn om het profiel in te zetten en zo het gesprek te focussen. - Best om het bestemmingsprofiel functioneel in te zetten, wanneer de vragen concreet worden. - Selecteer kerken voor het herbestemmingsprofiel. Dit zijn de kerken die in aanmerking komen voor her-of nevenbestemming en waar er nog onduidelijkheden over zijn. Bijvoorbeeld: Welke kerk is het meest geschikt als socio-culturele ruimte?
Stap 5	Schrijf je kerkenbeleidsplan - Als naast zicht op ruimtelijke potenties van je kerk ook inzicht is in lokale noden, draagvlak en budgetten dan kan je aan de slag met je kerkenbeleidsplan.

Onderdelen bestemmingsprofiel

Drie aspecten van het kerkgebouw worden in rekening gebracht, en elk geëvalueerd op basis van een bestaand waarderingssysteem: erfgoedwaarden, bouwfysische toestand, en ruimtelijk potentieel. Wat deze aspecten zijn, hoe ze worden gescoord en welke informatie daartoe nodig is, wordt in het volgende hoofdstuk uitgelegd. Voor ieder onderdeel lichten we toe wat het onderliggende principe is; welke documentatie te verzamelen is, en door wie deze aangeleverd moet worden; een checklist met richtvragen, en een richtsnoer voor de interpretatie van de resultaten. Om van bij aanvang een duidelijk beeld van de kerk te hebben, bevat de fiche ook een ID-kit van het betrokken gebouw.

Elk van deze deelaspecten krijgt een score op een schaal van 0 – 5; de aldus bekomen scores worden grafisch uitgezet op balkjes met een kleurschakering rood-oranje-groen. Er ontstaat zo een 'robotfoto' of 'scan' van het kerkgebouw. Rood wijst erop dat het betrokken aspect sterk doorweegt bij de (her)bestemming; groen betekent dat het nauwelijks een rol speelt.

De kleurcodes zijn m.a.w. vooral een 'signaal' dat duidelijk maakt welke aspecten van naderbij moeten worden bekeken bij het toekomstige traject.

De uiteindelijke fiche bestaat (in deze fase) uit 3 pagina's:

- ID-kit van de kerk
- De resultaten met scores van erfgoedwaarde, bouwfysische toestand en ruimtelijk potentieel + ruimte voor opmerkingen en aanbevelingen
- Matchmaking: de relatie tussen de resultaten en mogelijke type-programma's

Vorbereiding profiel-werksessie

1 Kies een moderator

De moderator moet in staat zijn om discussies te faciliteren, meningen samen te brengen en conclusies te trekken. Dit vereist empathie, neutraliteit en het vermogen om een evenwichtige bijdrage van alle deelnemers te waarborgen.

Een lokaal bestuur kan kiezen om te werken met een externe moderator of te werken met iemand van het lokaal bestuur zelf, zoals de algemeen directeur. Voor de vorm en methodiek maakt dit niet veel uit, het is echter van groot belang dat deze persoon onafhankelijk handelt, geen bepaalde agenda vertegenwoordigt en zich niet inhoudelijk mengt in de discussies. In een ideaal scenario is de begeleider van het bestemmingsprofiel ook de begeleider van het kerkenbeleidsplan. Zodat de inzichten optimaal kunnen worden doorgegeven.

“Wij verkiezen om te werken met een externe begeleider die neutraal in het gesprek staat, het voor ons organiseert en beschikt over een helikopter visie, breder dan Gingelom.”

Kim Peters, Algemeen directeur Gingelom

2 Kies de kerken

Kies de kerken waarvoor je een bestemmingsprofiel wenst op te maken. Een bestemmingsprofiel wordt niet automatisch voor alle parochiekerken opgesteld. Het is specifiek bedoeld voor kerken waarvan de toekomst onzeker is, en het doel van de werksessie is om de discussie te objectiveren en helderheid te verschaffen.

Afhankelijk van de situatie zijn er partners die lokale overheden kunnen adviseren over het opstellen van een bestemmingsprofiel. Als Intergemeentelijke Onroerend Erfgoeddienst (IOED) fungeert als een schakel tussen het Vlaamse beleid en lokale partners, en beschikt over voldoende terreinkennis om te beoordelen wanneer het nuttig is om een dergelijk profiel op te stellen.

Checklist

- Welke kerken zijn niet meer in gebruik voor de eredienst?
- Welke kerken komen in aanmerking voor een her-of nevenbestemming?
- Voor welke kerken kan het helpen om met de groep betrokkenen op een objectieve manier in gesprek te gaan?

Opmerking: Als je kiest voor de kerk met een bestemmingsprofiel dat aangeeft dat er veel ruimtelijk potentieel is dan heeft dit mogelijks ook een impact op andere kerken. Het mag niet zijn dat de keuze voor kerk(en) invloed heeft op de hervedeling van financiële middelen. Lokaal bestuur heeft vaak slechts middelen om in 1 of 2 kerken te investeren. Zo kom je tot een verkeerde keuze op basis van het instrument. Het is ook nog zinvol om te blijven investeren in die ene kerk die nog steeds gebruikt wordt voor de liturgie.

3 Bepaal het ID, de erfgoedwaarden en bouwfysische toestand

De kerken zijn geselecteerd, je kan starten met het verzamelen van de relevante info per kerk. De info moet worden gebundeld in een synthese en gepresenteerd worden aan de deelnemers. Zo is iedereen op de gelijke hoogte van iedere kerk geïnformeerd. Werk zoveel als mogelijk verder op info die mogelijks in een vorig traject of bij de opmaak van het kerkenbeleidsplan reeds verzameld werd.

Een bestemmingsprofiel bestaat uit 4 onderdelen: de ID van je kerk met basisinfo, de erfgoedwaardering, de bouwfysische toestand en de ruimtelijke potenties. De eerste 3 onderdelen worden voorbereid door de procesbegeleider en gepresenteerd aan de start van de werksessie. Het onderdeel van 'ruimtelijke potenties' wordt collectief ingevuld tijdens de werksessie.

Onderdelen bestemmingsprofiel	Informatie en evaluatie	Output
Basisinfo van het kerkgebouw	Plannen gebouw (kerkfabriek) identificatie (PARCUM)	Excel en PPT
Erfgoedwaarden	Agentschap onroerend erfgoed (indien beschermd gebouw) IOED of lokale erfgoedexpert (indien geen beschermd gebouw)	Excel en PPT
Bouwfysische toestand	Rapport Monumentenwacht	Excel en PPT
Ruimtelijk potentieel	Werksessie	Excel

Het is de bedoeling dat je als procesbegeleider zelf een inschatting kan maken van de erfgoedwaarden en de bouwfysische toestand per kerkgebouw. Hierna volgt een handleiding met per onderdeel welke informatie je moet raadplegen, wie je kan helpen en hoe je de evaluatie maakt om de score in te vullen in de bijhorende Excel.

Basisinfo verzamelen per kerk ID

Principe

Helder overzicht van de basisgegevens van het kerkgebouw:

- Naam kerk
- Adres kerk
- Contactpersoon
- Auteur
- Eigenaar
- Bouwperiode
- Referentiestijl
- Architect
- Kadastergegevens
- Kerkenbeleidsplan: ja/nee (weblink?)
- Foto's: exterieur, interieur
- Luchtfoto
- Geveltekening, snede
- Verslag monumentenwacht
- Bescherming/vastgesteld bouwkundig erfgoed/beschermd stads- en dorpsgezicht / geen bescherming

Welke documentatie moet je verzamelen, door wie is dit aan te leveren:

- Grondplan, gevels, snedes: kerkfabriek of gemeente

- Huidige kerkenbeleidsplan: kerkfabriek of gemeente
- Juridisch-planologische context: gemeente
- Screening huidig gebruik: inventaris PARCUM 2013
- Historische achtergrond van/ bij het gebouw: ODIS databank, Inventaris, Lokale heemkundige kring, ...

Erfgoedwaarden bepalen per kerk

Principe

Een degelijke erfgoedscan van het kerkgebouw voor de reflectie over de mogelijke (her)bestemming van een kerkgebouw van start gaat, is cruciaal. We onderscheiden hiertoe 4 dimensies in de erfgoedwaarde, die elk apart worden bekeken en gewaardeerd voor hun impact op het (her)bestemmingstraject:

- Juridisch: het beschermingsstatuut
- Onroerend: de architectuur en het interieur van, en de context rond het gebouw
- Roerend: het meubilair, de aanwezige kunststukken, etc.
- Immaterieel: tradities, gebruiken, etc. verbonden met het gebouw

Score en interpretatie

De waardering gebeurt op basis van een reeks aandachtspunten en vragen, en leidt tot een waarde op een schaal van 0 – 5. Deze kleurcodes hebben tot doel aan te geven in welke mate een bepaalde dimensie impact heeft op het verdere beslissings- en bestemmingsproces:

0 Geen	betekent dat het geen of nauwelijks impact heeft
1 Laag	
2 Gemiddeld	Tussenliggende scores tonen op een relatief belang van dat aspect
3 Hoog	
4 Zeer hoog	
5 Uitzonderlijk	met dit aspect moet zeker rekening worden gehouden

Uitvoering van waardering

We vertrekken van het principe dat erfgoedwaarden een sociale constructie zijn: ze worden toegekend door mensen en zijn dus geen 'absolute waarheden'. Waarden kunnen variëren naargelang het perspectief van wie ze bekijkt en de periode waarin ze worden toegekend. Dat mag een rationele aanpak echter niet in de weg staan: een heldere methode om inzichten op te bouwen, beslissingen te nemen en te communiceren voorkomt dat een waardering als een willekeurig oordeel overkomt.

- **In het geval van beschermde kerken** is het daarom noodzakelijk de erfgoedconsulent van het agentschap Onroerend Erfgoed bij de discussie te betrekken.
- **Als de kerk niet beschermd is**, neem je best contact op met de IOED. Ook kan een beroep gedaan worden op PARCUM of een andere instantie met expertise (bv. een bouwhistoricus).

In wat volgt duiden we telkens aan welke gegevens moeten worden opgezocht 'Informatie' en hoe deze worden geëvalueerd/gescoord 'Evaluatie'.

Juridisch: beschermingsstatuut

Informatie	In eerste instantie zoek je het huidige statuut van het gebouw via deze website: https://www.onroenderfgoed.be/het-erfgoedstatuut-opzoeken. Volgende situaties kunnen voorkomen:¹ - Beschermd - o Als monument of deels als monument, bv. enkel de toren, of het orgel. - o Als deel van een beschermd dorpsgezicht, stadsgezicht of cultuurhistorisch landschap - o Als monument én deel van een beschermd dorpsgezicht, stadsgezicht of landschap - o Als Werelderfgoed (of deel van een vrijwaringszone rond dergelijk erfgoed) - Opgenomen in de (vastgestelde) Inventaris van het Onroerend Erfgoed - Niet opgenomen in de Inventaris
Evaluatie	- Beschermd als monument > score 5 - Deels beschermd als monument > score 4 - Deel van beschermd dorpsgezicht, stadsgezicht of cultuurhistorisch landschap > score 3 - Opgenomen in vastgestelde inventaris > score 2 of 1 - Geen vermelding > score 0
	AANDACHTSPUNT: Het is niet omdat een gebouw beschermd is, of opgenomen in de Inventaris, dat de erfgoedwaarde ervan vanzelf duidelijk is, of onomstotelijk vaststaat. Omgekeerd kunnen ook gebouwen die niet opgenomen zijn in de Inventaris, wel degelijk een grote erfgoedwaarde bezitten. Dat is zeker het geval voor de meer recente kerken uit de jaren '60 en '70. Het is dus altijd belangrijk om ook de volgende stappen in de erfgoedanalyse te zetten, om een onbevangen totaalbeeld te verkrijgen.

Onroerend: Architectuur

Informatie	- Bouwfasen: gaat het om een nieuwbouw, of is het bestaande een accumulatie van opeenvolgende verbouwingen, uitbreidingen, restauraties, ...? - Stijl: gaat het om romaans, gotisch, renaissance, barok, classicistisch, eclectisch, neo-Vlaamse-renaissance, neobarok, neobyzantijns, neoclassicistisch, neogotisch,
------------	--

¹ voor precieze definities van deze situaties, zie <https://www.onroenderfgoed.be/definities>

	neoromaans, regionalistisch, 'modern', een mengvorm, of is de stijl onbepaald? - Type: de meest voorkomende types zijn basiliek (met of zonder transept), centraalbouw, eenbeukig (met of zonder transept), hallenkerk (met of zonder transept, pseudobasiliek (met of zonder transept), zaalkerk, huiskerk, onbepaald. - Toren: gaat het om een dakruiter, geveltoren, koortoren, kruisingtoren of okseltoren. Of is de toren vrijstaand? Mogelijks is er enkel een campanile. - Materiaal en structuur: hoe is de draag-en dakstructuur opgebouwd? Gaat het om één structureel principe (bv. gietijzeren spanten, betonnen balken, gemetselde gewelven), of is er een mengvorm; of volgen de verschillende gebouwdelen een ander structureel principe? Wat is het dominante bouwmateriaal? Is het zichtbaar gelaten, bepaalt het de expressie, etc.? - Oeuvre: heeft de architect nog andere kerken ontworpen? Hoe situeert dit gebouw zich in zijn werk? -
<i>Evaluatie</i>	- Als algemeen principe kan gesteld worden: hoe duidelijker het gebouw uiting is van een bepaalde stijl, type of oeuvre, of hoe duidelijker de opeenvolgende fasen te onderscheiden zijn, des te eenvoudiger de volgende vragen kunnen beantwoord worden. - Zeldzaamheid: hoe uitzonderlijk is het gebouw in zijn soort, en in het oeuvre van de architect? Zijn er veel gelijk(w)aardige voorbeelden te vinden in Vlaanderen? - Herkenbaarheid: in welk mate weerspiegelt het gebouw het toenmalige denken over liturgie, architectuur en maatschappij? Is het oorspronkelijke concept, of de latere transformatie ervan, afleesbaar in zijn historische gelaagdheid? Hoe gaaf zijn het oorspronkelijke ontwerp of de latere interventies vandaag? - Representativiteit: is de kerk typerend in een bepaalde regio, voor een bepaalde (kunst)historische periode, of voor het oeuvre van een belangrijke architect?

Onroerend: Interieur

<i>Informatie</i>	- (vast) Meubilair: de merkwaardige meubelen, ook uit periodes die ouder zijn dan het kerkgebouw : biechtstoel, communiebank, preekstoel, doopvont, altaren, koorgestoelte - Is het interieur in originele staat? Zijn er eerdere transformaties geweest?
-------------------	--

	- Meubilair (altaren, doopvont, biechtstoelen, tabernakel, kerkbanken, communiebank, koorgestoelte): is dit samen ontworpen met het interieur, afkomstig uit een vroegere/andere kerk, of later toegevoegd? - (Oorspronkelijke) muurafwerking en -schilderingen: overschilderd of ontleisterd? Betegeld? Is er een houten lambrisering (eventueel met ingewerkte kruisweg)? - Zijn er bijzondere lichtarmaturen, luchters, ...? - Zijn er glasramen? Zijn ze samen met het oorspronkelijke interieur ontworpen, of later toegevoegd? - Zijn er andere belangrijke objecten aanwezig als orgels, grafmonumenten, etc.? Zo ja, wanneer, en door wie zijn die toegevoegd? Wie heeft ze ontworpen? - Zijn er andere vormen van artistieke interventie in de ruimte? -
<i>Evaluatie</i>	- Algemeen: het belangrijkste evaluatiecriterium is de verbondenheid van het interieur in relatie met het architecturale concept. Het gaat met andere woorden om de ensemblewaarde: is er samenhang tussen de elementen in het interieur en tussen het interieur en het exterieur van het kerkgebouw?

Onroerend: Context (ruimtelijk, historisch)

<i>Informatie</i>	- Is de locatie of oriëntatie van het gebouw bijzonder? Is er een reden waarom de kerk bijvoorbeeld niet georiënteerd is op het oosten? - Maakt(e) het kerkgebouw deel uit van een groter stedenbouwkundig geheel of ontwikkeling? Heeft het gebouw een beeldbepalende of ruimtelijk structurerende capaciteit? - Is er een kerkhof aanwezig rondom of naast de kerk? Zijn er nog graftekens aanwezig of is het eerder een groenzone? - Zijn er archeologische bijzonderheden te melden? - Behoort kerk tot een groter geheel met pastorie, school, kruis- of kalvarieweg, klooster, ziekenhuis of abdij? - Zijn er materiële elementen aanwezig die verband houden met de geschiedenis van de plek? Oude kerkdelen, grafmonumenten, de vorm van de kerksite of aanpalende gebouwen kunnen verwijzen naar de stichting van de parochie, de opdrachtgever, specifieke gebeurtenissen, etc., en vormen dus materiële getuigen van de lokale geschiedenis.
<i>Evaluatie</i>	- Als principe bij evaluatie geldt hier dat er niet alleen naar het gebouw moet gekeken worden, maar ook vanuit het

	gebouw naar de omgeving. Sommige bijhorende gebouwen of niet bebouwde oppervlakten vinden pas dan hun ware ruimtelijke betekenis. Als de originele omgeving rond de kerk sterk getransformeerd is, moet steeds de vraag gesteld worden hoe dat komt, wat er precies gebeurd is, en welke impact dat heeft op de beleving en kwaliteit van het gebouw. - Concreet leidt dat tot de vraag: is er samenhang tussen de verschillende elementen op de site of in de onmiddellijke nabijheid van de kerk (kerkhof, pastorie, parochiezaal, ...)? Draagt de historische context van de ruimere omgeving (landschappelijk, stedenbouwkundig of esthetisch) bij tot de waarde van de kerk?

Roerend erfgoed

Hiermee bedoelen we "makkelijk te verplaatsen voorwerpen zoals schilderijen, wandtapijten, meubelstukken, juwelen, werktuigen, gebruiksvoorwerpen, voertuigen,... maar evengoed documenten, archiefstukken of foto's."² Een centrale vraag bij een (her)bestemmingstraject is in welke mate deze stukken verwijderd of verplaatst kunnen worden (binnen het gebouw of naar een andere locatie). Hoewel dit voor de betrokkenen vaak moeilijke vragen zijn, kan deze discussie evengoed inspiratie opleveren voor de (her)bestemming van het gebouw of zijn roerend erfgoed, doordat de rijkdom en diversiteit ervan onder de aandacht komt; dat kan het draagvlak ervoor vergroten.

Informatie	Twee bijzondere gevallen zijn alvast volgende: - Als er zich <i>cultuurgoederen</i> in het als monument beschermde kerkgebouw bevinden. Voor zover bekend of beschikbaar wordt deze informatie vanaf 2024 ingevoerd in de databestanden van het agentschap Onroerend Erfgoed. Raadpleeg hiervoor best ook de leidraad in verband met cultuurgoederen op de website van het agentschap: https://www.onroenderfgoed.be/sites/default/files/2022-10/Richtlijn-over-cultuurgoederen-15102022-bijlage_0.pdf - Mogelijk bevinden zich kunstwerken in de kerk met het statuut van Topstuk. Voor info, zie: https://www.vlaanderen.be/cjm/nl/cultuur/cultureel-erfgoed/erkenningen/topstukken
	Het expertisecentrum PARCUM heeft een gedetailleerde handleiding voor de waardering van onroerend erfgoed ontwikkeld in 6 stappen: 1) voorbereiding; 2) inventaris; 3) waarderen; 4) selectie en bestemming; 5) uitvoeren bestemmingsplan; 6) afronden. Voor het opstellen van een (her)bestemmingsprofiel volstaan stappen 1 tot en met 3. Het komt

² <https://www.vlaanderen.be/cjm/nl/cultuur/cultureel-erfgoed/roerend-onroerend-en-immaterieel-erfgoed>

	er immers op neer in te schatten wat het belang is van het aanwezige roerend erfgoed, en in welke mate het impact kan hebben op het verdere (her)bestemmingstraject van het kerkgebouw. We overlopen heel kort deze stappen: 1. Voorbereiding: projectteam vormen; project afbakenen (aanleiding, doel, methode, ...); waarderingsteam samenstellen; documenteren van het proces; communicatiestrategie; methode van informatieverzameling. Voor meer details zie https://www.stappenplanreligieuserfgoed.be/voorbereiding 2. Inventaris: Een volledige en actuele inventaris is niet alleen wettelijk verplicht, maar dient ook als beheersinstrument. De inventaris moet volledig en actueel zijn, en digitaal consulteerbaar worden gemaakt. Daarbij moet ook het statuut van de objecten worden bepaald (liturgisch van belang of niet; gelinkt aan devotie of niet; beschermd of niet, etc.). Hiervoor heeft PARCUM een omstandige handleiding ontwikkeld: https://www.parcum.be/nl/handleiding-opstellen-van-een-kerkinventaris 3. Waarderen: afhankelijk van de situatie en de beschikbare tijd en middelen, kan geopteerd worden voor een exhaustieve, 'integrale' waardering (een proces dat al snel meer dan een jaar tijd in beslag neemt); een 'standaard' waardering (6 maand); of een 'spoedprocedure' (1 maand). De keuze hangt af van het doel van de waardenstelling: gaat het erom het erfgoed beter te beheren, of gaat het om een meer urgente vraag in de context van een herbestemmingsvraagstuk? Zie verder hierover op https://www.stappenplanreligieuserfgoed.be/waarderen/kies-de-methode Wat de waarderingscriteria betreft, maakt PARCUM een onderscheid tussen: - Kwaliteiten: conditie, ensemble, herkomst, zeldzaamheid en representativiteit - Historische waarden: algemene historische waarde, kerkhistorische waarde, historisch-artistieke waarde, nijverheidshistorische waarde en onderzoekswaarde. - Sociale waarden: Erfgoed heeft sociale waarden als het nog belangrijk is voor groepen in de hedendaagse maatschappij. Het gaat dus over actuele erfgoedwaarden. Hieronder vallen identiteitswaarde, religieuze en spirituele waarde, educatieve waarde, belevingswaarde - Gebruikswaarden: kerkelijke gebruikswaarde, economische gebruikswaarde
Evaluatie	Elk van deze waarden wordt geëvalueerd als 'hoog', 'gemiddeld', 'laag', 'geen'. Na weging en discussie gaat het er om al deze

	waarderingen samen te nemen en te synthetiseren, met het oog op het inschatten van de impact van het aanwezige roerend erfgoed op de (her)bestemming van het kerkgebouw. - Wij stellen volgende weging voor: - Hoog: score 5-6 - Beperkt: score 3-4 - Geen: score 1-2
--	---

Immaterieel erfgoed

Immaterieel erfgoed zijn gewoontes, kennis en praktijken van vandaag, die mensen van vroeger hebben gekregen en willen doorgeven aan toekomstige generaties. En naarmate tijden veranderen, verandert immaterieel erfgoed mee. Het voortbestaan van immaterieel erfgoed is altijd afhankelijk van de mensen die het beoefenen en blijven koesteren; het waarderen ervan komt dan ook neer op de vraag waarom de betrokkenen het erfgoed in kwestie belangrijk en betekenisvol vinden. Voorbeelden zijn te vinden op de Inventaris Immaterieel Erfgoed van de Vlaamse Overheid.³

<i>Informatie</i>	- Om het immaterieel erfgoed rond een kerkgebouw in kaart te brengen, kan de methode van de Werkplaats Immaterieel Erfgoed gevolgd worden.⁴ Deze is gebaseerd op het principe dat iedere gemeenschap, groep of elk individu zélf de waarde van hun immaterieel erfgoed moet kunnen bepalen zonder waardeoordeel van buitenaf. Eerder dan bepaalde waarderingscriteria te scoren, wordt hier een beroep gedaan op 'open waarderingsvragen' zoals: 'Hoe ben je bij deze erfgoedpraktijk betrokken?', 'Maak je deel uit van een bepaalde groep of erfgoedgemeenschap rond deze erfgoedpraktijk?', 'Staat deze erfgoedpraktijk open voor iedereen?', etc.⁵
<i>Evaluatie</i>	In dit kader gaat het er om de impact van het immaterieel erfgoed op de toekomstige bestemming ervan in te schatten. Een mogelijke graadmeter hierbij is de mate waarmee het immaterieel erfgoed, en de daarmee samenhangende praktijken, onlosmakelijk met het gebouw zijn vervlochten. Kunnen ze enkel bestaan dankzij het gebouw of kunnen ze ook elders plaatsvinden? Kan de traditie ook blijven plaatsvinden als het kerkgebouw een andere bestemming krijgt? Moet er in de nieuwe

³ <https://www.vlaanderen.be/cjm/nl/cultuur/cultureel-erfgoed/erkenningen/inventaris-vlaanderen-van-het-immaterieel-cultureel-erfgoed>

⁴ Zie specifiek kenniscentrum: Werkplaats immaterieel erfgoed, Emile Feronstraat 153, 1060 Sint-Gillis (<https://immaterieelerfgoed.be>). De Werkplaats publiceerde het vademecum 'Wegwijs Waarderen Immaterieel erfgoed' (online op

⁵ Meer voorbeelden in 'Wegwijs Waarderen Immaterieelerfgoed', p. 13

	bestemming ook ruimte voorzien worden om deze praktijk in onder te brengen? Voorstel voor weging: de impact van het immaterieel erfgoed op de toekomstige bestemming is - Zeer hoog: score 4-5 - Gemiddeld: score 2-3 - Geen: 0-1
--	--

Erfgoedwaarden: invullen en interpreteren

Voorafgaand aan de profiel-werksessie vul je de resultaten in in de bijhorende profiel-excel. Zoals op onderstaande afbeelding. Er is ruimte voorzien voor bijhorende opmerkingen/ nuanceringen te noteren.

Erfgoedwaardering		geen 0	laag 1	gemiddeld 2	hoog 3	zeer hoog 4	uitzonderlijk 5
	JURIDISCH : BESCHERMINGSSTATUUT	☒	☐	☐	☐	☐	☐
	ONROEREND ERFGOED : ARCHITECTUUR	☒	☐	☐	☐	☐	☐
	ONROEREND ERFGOED : INTERIEUR	☒	☐	☐	☐	☐	☐
	ONROEREND ERFGOED : CONTEXT	☒	☐	☐	☐	☐	☐
	ROEREND ERFGOED	☒	☐	☐	☐	☐	☐
	IMMATERIEEL ERFGOED	☒	☐	☐	☐	☐	☐

Interpretatie resultaten

Bovenstaande afwegingen leiden tot een erfgoedwaardering in 6 'kleurbalkjes' (dezelfde als voor het scoren van 'bouwfysische toestand' en 'ruimtelijk potentieel').

0 Geen	het desbetreffende erfgoedaspect heeft geen noemenswaardige impact op het verdere bestemmingsproces (of onbestaande is)
1 Laag	
2 Gemiddeld	Tussenliggende scores tonen op een relatief belang van dat aspect
3 Hoog	
4 Zeer hoog	
5 Uitzonderlijk	met dit aspect moet zeker rekening worden gehouden

Bij het invullen van de profiel-excel wordt de interpretatie van de scores automatisch gegenereerd. Zie onderstaand voor een voorbeeld.

Erfgoedwaardering		
JURIDISCH : BESCHERMINGSSTATUUT		GEEN Geen vermelding bekend.
ONROEREND ERFGOED : ARCHITECTUUR		GEEN Vanuit erfgoedstandpunt zijn er geen bezwaren tegen ingrepen in de architectuur.
ONROEREND ERFGOED : INTERIEUR		GEEN Vanuit erfgoedstandpunt zijn er geen bezwaren tegen ingrepen in het interieur.
ONROEREND ERFGOED : CONTEXT		GEEN Vanuit erfgoedstandpunt zijn er geen bezwaren tegen ingrepen in de onmiddellijke omgeving van het kerkgebouw.
ROEREND ERFGOED		GEEN Vanuit erfgoedstandpunt zijn er geen bezwaren tegen het verplaatsen of verwijderen van de roerende elementen in het gebouw.
IMMATERIEEL ERFGOED		GEEN Er zijn geen immateriële erfgoedpraktijken bekend; vanuit dit standpunt zijn er dan ook geen bezwaren tegen ingrepen aan het gebouw.

Bouwfysische toestand bepalen per kerk

Principe

Dit aspect wordt geëvalueerd op basis van de template van Monumentenwacht. Daarin wordt de conditie van het erfgoed zowel voor het gebouw als geheel en als per rubriek weergegeven op een 6-delige schaal, en dit voor 3 aandachtspunten: bouwfysische toestand, onderhoud, risico op gevolgschade.

Informatie

- Indien lid Monumentenwacht: dan kan je het bouwfysisch rapport opvragen. Als er geen rapport beschikbaar is, of het is ouder dan 8 jaar dan kan je monumentenwacht contacteren voor een nieuw rapport. Van aanvraag tot oplevering duurt dit ongeveer 3 maanden. Contacteer de afdeling voor jouw provincie: hier kan je het overzicht vinden.
- Indien niet: lid worden kan via deze link. Ongeveer 90% van de (kerk)besturen van parochiekerken zijn lid van monumentenwacht.
- In het rapport kan je op de eerste pagina's een overzicht vinden. Voor het bestemmingsprofiel nemen we de inschatting van het 'gehele object' over. Het is zeker raadzaam om ook de inschatting van de andere onderdelen door te nemen als achtergrondinfo.

Bouwfysische toestand

Wat is de bouwfysische toestand van de kerk als geheel? Om hier een beeld van te krijgen kan de beoordelaar de verschillende rubrieken in de template van Monumentenwacht overlopen. Mogelijke antwoorden:

- Uitstekend (5)
- goed (4)
- redelijk (3)
- matig (2)
- slecht (1)
- zeer slecht (0)

Onderhoud	
Hoe is het gesteld met het (huidige en geplande) onderhoud van de kerk? Zijn er mensen en middelen om dit te garanderen?	Uitstekend (5) goed (4) redelijk (3) matig (2) slecht (1) zeer slecht (0)
Risico op gevolgschade	
Wat is de inschatting van het risico op gevolgschade? Dat wil zeggen: in welke mate bestaat er een gevaar voor een versnelde aftakeling of verlies van erfgoedwaarde als de beheerder (nu?) niet tijdig ingrijpt?	geen (5); weinig (4) redelijk (3) aanzienlijk (2) verhoogd (1) acuut (0)

Bouwfysische toestand: : invullen en interpreteren

Voorafgaand aan de profiel-werksessie vul je de resultaten in in de bijhorende profiel-excel. Zoals op onderstaande afbeelding. Er is ruimte voorzien voor bijhorende opmerkingen/ nuanceringen te noteren. De interpretatie wordt automatisch gegenereerd.

Voor elk van de drie rubrieken geldt:

5	geen problemen te verwachten op korte termijn.
4	
3	neutraal
2	
1	zeer problematisch; zware investeringen en inspanningen zijn te voorzien op de korte termijn)
0	

Ruimtelijke Potenties

Principe

Bij de her- of nevenbestemming van een kerk komen vaak dezelfde ontwerp-vraagstukken naar voor: hoe kan je het middenschip indelen? Kan er een verdieping in? Zo ja, waar? Hoe kan het gebouw integraal toegankelijk worden gemaakt? Op basis van het ontwerpend onderzoek dat in het kader van het Projectbureau Herbestemming Kerken is uitgevoerd, groeperen we deze typische ingrepen in 7 categorieën. Deze staan elk voor een actie die ingrijpt op het bestaande kerkgebouw en op een bepaalde manier bijdraagt tot een verbreed gebruik ervan. Drie ervan hebben vooral te maken met het interieur van het kerkgebouw ('Opdelen', 'Integreren', 'Uitrusten'); twee andere meer met de architecturale schil van het gebouw ('Openen/Ontsluiten' en 'Toevoegen/Wegnemen'), en nog twee andere zijn eerder verbonden aan de context rond het kerkgebouw ('Activeren', 'Linken').

Het principe is dat elke vraag met 'ja', 'neen', of 'neutraal' kan worden beantwoord. Dit vertaalt zich in een score (2, 1 of 0) zodat per 'lemma' een score op 5 wordt bekomen. Die wordt weergegeven met een kleur variërend van rood (0/5) tot donkergroen (5/5).

Informatie

- Plannen, snedes, foto's van het kerkgebouw
- Juridisch-planologische context (cf ID kit)
- Erfgoedanalyse (zie hoger)

Opdelen

1. Kan het kerkgebouw op een eenvoudige manier opgedeeld worden in kleinere deelruimtes (bv afscheiden van zijbeuken of koor met een gordijn of lichte wand)? Indien er een beschermd/veelvuldig gebruikt orgel in de kerk aanwezig is, moet het middenschip in zijn geheel bewaard blijven.
2. Blijven de typische eigenschappen van de kerk (groot volume, veel licht, galmende akoestiek, zichtbare assen naar het altaar) behouden of beleefbaar met een bijkomende vaste gesloten en/of transparante wand in de binnenruimte? Indien er een beschermd/veelvuldig gebruikt orgel in de kerk aanwezig is, moet het middenschip in zijn geheel bewaard blijven.
3. Blijven de typische eigenschappen van de kerk (groot volume, veel licht, galmende akoestiek, zichtbare assen naar het altaar) behouden of beleefbaar met een bijkomende vaste vloer in de binnenruimte? Indien er een beschermd/veelvuldig gebruikt orgel in de kerk aanwezig is, moet het middenschip in zijn geheel bewaard blijven.

- Ja
- (Neutraal)
- Nee

4. Blijven de typische eigenschappen van de kerk (groot volume, veel licht, galmende akoestiek, zichtbare assen naar het altaar) behouden of beleefbaar met een bijkomende vaste box in de binnenruimte?	
Integreren	
1. Moet de geïntegreerde interieurafwerking (hoofdaltaar, vaste decoratie, muurschilderingen, sculpturen) behouden blijven? Glasramen vallen hier niet onder. 2. Moeten nagelvaste objecten (altaar, lezenaar, preekstoelen, tabernakel, biechtstoelen, etc.) in het interieur blijven omwille van de ensemblewaarde? 3. Moeten de niet-nagelvaste objecten (beelden, schilderijen, devotie-objecten, etc.) in het gebouw blijven? In de ruimte blijven omwille van de ensemblewaarde? 4. Kunnen er op eenvoudige manier een nieuwe permanente box, vloer of wand geplaatst worden zonder afbreuk te doen aan de bestaande interieurafwerking?	- Ja - (Neutraal) - Nee
Uitrusten	
1. Bevat de kerk nevenruimtes (sacristie, stooklokaal, bergingen, portaal, ...) die voldoende groot zijn om een kitchenette, vestiaire, onthaal in onder te brengen? (ca. 6m²) 2. Bevat de kerk nevenruimtes (sacristie, stooklokaal, bergingen, portaal, ...) die voldoende groot zijn om een berging in onder te brengen voor stoelen, klaptafels of podiumelementen? (ca. 15m²) 3. Kunnen nieuwe nutsleidingen (toevoer & afvoer water, riolering, elektriciteit) in of onder de huidige vloer geslepen of gelegd worden? 4. Kunnen de kelders of zolders van het kerkgebouw gebruikt worden voor technische installaties? Kunnen buizen voor verwarming en ventilatie een plaats vinden in een (vals) plafond, of de ruimte boven de gewelven? 5. Zijn leveringen te organiseren via een zijdeur, met vlotte toegang tot een bergruimte nabij?	- Ja - (Neutraal) - Nee

Openen/ ontsluiten

1. Kunnen de vorm, grootte of plaats van raamopeningen worden aangepast?
2. Zijn de glasramen dermate waardevol dat ze (ter plaatse) behouden moeten blijven?
3. Kunnen de vorm, grootte of plaats van de ingangen worden aangepast?
4. Is het mogelijk om de niveauverschillen tussen buiten en binnen, en in het interieur (bv. rond altaarzone), eenvoudig op te lossen? Het hoogteverschil mag hierbij max. 35cm zijn zowel binnen als buiten.

- Ja
- (Neutraal)
- Nee

Toevoegen / wegnemen

1. Is het uitbreiden van de kerk mogelijk met respect voor architecturale homogeniteit van het geheel?
2. Zijn er later toegevoegde gebouwdelen die zouden kunnen worden afgebroken?
3. Is er naast de kerk plaats en/of mogelijkheid om een nieuw volume ertegen te bouwen?

- Ja
- (Neutraal)
- Nee

Activeren

1. Is er ruimte op het eigen perceel rondom de kerk om een publieke invulling te geven?
2. Is er publieke ruimte die rond of voor het gebouw mee betrokken zou kunnen worden bij een breder gebruik van de kerk (los van het gebruik binnenin de kerk)?
3. Kan de kerktoren op een veilige manier toegankelijk gemaakt worden als troef voor toeristisch potentieel?

- Ja
- (Neutraal)
- Nee

Linken

1. Kan bij een toekomstige ontwikkeling een (ruimtelijke of functionele) koppeling gemaakt worden met de bestaande parochie-infrastructuur zoals parochiezaal, jeugdlokalen, etc.?
2. Kan bij een toekomstige ontwikkeling een (ruimtelijke of functionele) koppeling gemaakt worden met nabijgelegen gemeente-infrastructuur zoals ontmoetings- of cultureel centrum, bibliotheek, school, kinderopvang, ...?
3. Bezit de kerk(site) een toeristisch potentieel?

- Ja
- (Neutraal)
- Nee

4. Bezit de kerk ten aanzien van de omliggende kerken in de gemeente een bijzondere troef?	
--	--

4 Maak een presentatie

Het doel is om de deelnemers op hoofdlijnen te informeren over de kenmerken, erfgoedwaarden en bouwfysische toestand van de kerk(en). Zodat iedereen een beeld heeft van het patrimonium. Hoe dat je dit doet, daar ben je vrij in. Wat is er belangrijk bij het presenteren van de informatie:

Less is more: overspoel deelnemers niet met te veel details. Anders riskeer je dat de energie verdwijnt. Het echte werk moet nog komen met het invullen van de vragen van ruimtelijke potentieel.

Verwijs naar experten: Tijdens het bepalen van de erfgoedwaarden en bouwfysische toestand heb je (ideaaliter) contact gehad met een erfgoedconsulent (AOE of IOED) en monumentenwacht. Verwijs hier ook naar tijdens het voorstellen van de kerken. Presenteer als feitelijk en laat dan ruimte voor nuancering: de erfgoedwaardering en bouwfysische toestand zijn iets wat tot stand komt door expertise. Het is niet de bedoeling dat dit door de deelnemers inhoudelijk ter discussie wordt gesteld. Natuurlijk is het wel mogelijk dat er opmerkingen worden gemaakt of zaken in vraag worden gesteld. Zo kan het zijn dat 'de waterschade' in het rapport van Monumentenwacht reeds hersteld werd.

Tools:

- Presentatie: We voorzien een template waarmee je de kerk(en) kan voorstellen. Laat ruimte voor nuancering en aanvullende opmerkingen.
- Template Excel: In de Excel duid je de scores aan. Je kan ook bijhorende opmerkingen noteren.

5 Nodig deelnemers uit

Nodig personen uit die direct betrokken zijn bij de kerk(en) waarvoor je een bestemmingsprofiel wilt opstellen. Zorg ervoor dat er een evenwichtige vertegenwoordiging is van diverse expertises en agenda's. Het heeft weinig zin om een werksessie te organiseren met alleen erfgoeddeskundigen of vrijwilligers van de betreffende kerk(en).

“De waarde van de profiel-sessie ligt in het gezamenlijk bereiken van inzichten. Tijdens de sessie komt er veel relevante informatie naar voren, die kan dienen als input voor het kerkenbeleidsplan. De kwaliteit is dan ook sterk afhankelijk van de aanwezige personen rond de tafel.”

Roel De Ridder, Platform Toekomst Parochiekerken

Dat zijn minstens:

- De vertegenwoordiger van de Kerkfabriek
- De ambtenaar of schepen belast met kerkfabrieken; vertegenwoordigers van andere diensten (ruimtelijke ordening, jeugdwerking, sport, openbare werken, ...) worden best ook betrokken.

- Erfgoedconsulent bij beschermd of geïnventariseerd erfgoed; in andere gevallen: vertegenwoordiger van een IOED (intergemeentelijke onroerenderfgoeddienst), lokale erfgoedcel of heemkundige kring.
- Vertegenwoordiger Monumentenwacht of (lokaal) architectenbureau
- Stedelijke Diensten Monumenten zorg
- Idealiter ben je voor de werksessie met een 12-tal deelnemers. Meer dan 12 maakt het moeilijker om een inhoudelijk gesprek te voeren en voor de moderator om controle te blijven hebben over het gesprek. Of merk je dat er te veel actoren zijn van een bepaalde groep, zet dan een maximum op de inschrijving per organisatie. Bijvoorbeeld 2 personen per organisatie.

6 Bezoek de kerk met de bezoekerwijzer

Idealiter wordt er voldoende tijd voorzien om samen de kerk(en) te bezoeken voor de start van de werksessie. Dit kan in groep of individueel. We stelden een bezoekerwijzer op met een aantal vragen die de bezoeker 'gericht' doet kijken naar de kerk. Met als doel objectiveren en efficiëntie verhogen tijdens het groepsgesprek.

Bestemmingsprofiel bezoekerwijzer

Hoe goed ken jij je kerk?

Misschien bezoek je deze plek al jaren en kun je het al-
taar met gesloten ogen vinden. Wellicht herken je de kerk
slechts van voorbijgaan op weg naar de bakker, of mis-
schien betreed je het gebouw voor de allereerste keer.

Dat doet er eigenlijk allemaal niet toe. Met deze bezoekerwij-
zer willen we je op een nieuwe manier naar het gebouw la-
ten kijken, los van je eerdere ervaringen en herinneringen.

Deze bezoekerwijzer is onderdeel van de werksessie om tot
een bestemmingsprofiel te komen. Voorafgaand aan de
werksessie raden we deelnemers aan de kerken te bezoe-
ken, alleen of in groep. Om je te helpen op een frisse en
doelgerichte manier te kijken, hebben we een reeks vra-
gen opgesteld.

Overloop volgende vragen bij het bezoek aan de kerk(en). Het is niet
noodzakelijk om op alle vragen een antwoord te hebben. Je kan deze
pagina printen om mee te nemen tijdens je bezoek.

DE KERK EN HAAR OMGEVING.

Sta even stil buiten en kijk rond.

1. Is de kerk vrijstaand of ingenesteld tussen de gebou-
wen in het straatbeeld?
2. Hoe situeert ze zich in de dorps- of stedelijke context?
Vb. Centraal of eerder aan de zijkant.
3. Lopen er belangrijke routes langs de kerk? Vb.
een toeristische fietsroute of de hoofdweg van het
dorp.
4. Is ze vlot bereikbaar met auto, openbaar vervoer,
fiets, te voet?
5. Wat valt je op aan de omgeving van de kerk? Is er
een kerkhof, een pastorie, een parochiezaal? In welke
staat verkeren deze gebouwen?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Verloop werksessie

Opzet workshop

Context

- **Het bestemmingsprofiel als stap binnen de (verplichte) opmaak van een kerkenbeleidsplan**
 - o Vanaf 1 januari 2025 zijn alle lokale besturen verplicht een kerkenbeleidsplan op te maken. Dit is een schriftelijk document dat een lokaal gedragen langetermijnvisie bevat voor alle parochiekerken op haar grondgebied.
 - o Het agentschap Onroerend Erfgoed wil daarom de actualisatie van de kerkenbeleidsplannen ondersteunen in het evalueren van de kwaliteiten, waarden en mogelijkheden vanuit de eigenheid van een kerkgebouw.
 - o Het bestemmingsprofiel heeft de ambitie om een logische stap te worden in het maken van duurzame keuzes voor kerkgebouwen. Het bepaalt mee de contouren van de te nemen beslissing: welk gebouw is dit; wat zijn er de voornaamste kenmerken van; welke mogelijkheden of beperkingen vloeien voort uit zijn kwaliteiten en beperkingen?
 - o Het opmaken van bestemmingsprofielen vraagt een lokaal gesprek. We willen met dit instrument lokale besturen en betrokkenen een methode aanreiken om zelf tot inzicht, overleg en besluitvorming te kunnen komen.

Doelen

- Antwoorden vinden op “wat kan er in mijn kerk(en)?”
- **Een profiel-werksessie:** samen reflecteren over het ruimtelijk potentieel van het kerkenpatrimonium aan de hand van een reeks gerichte vragen.
- **De synthese** van de werksessie gebeurt in de **vorm van een bestemmingsprofiel**. Een overzichtelijk document waardoor de kerken onderling vergeleken kunnen worden.
- **De module matchmaking biedt inspiratie voor mogelijke nieuwe programma's in de kerkgebouwen.**
- Input voor je kerkenbeleidsplan

Deelnemers

- **De moderator:** De gespreksleider bereidt de sessie voor, vat de info per kerk samen in de vorm van een presentatie en leidt de gesprekken tussen de aanwezigen in goede banen. De lokale besturen kunnen ervoor kiezen om te werken met een externe moderator of te werken met iemand van het lokaal bestuur zelf, zoals de algemeen directeur. Voor de vorm en methodiek maakt dit niet veel uit, het is echter van groot belang dat deze persoon onafhankelijk handelt, geen bepaalde agenda vertegenwoordigt en zich niet inhoudelijk mengt in de discussies.
- **Secretaris:** Neemt nota van de gevoerde gesprekken. Deze persoon neemt niet deel aan de inhoudelijke discussies.

- **Deelnemers:**

Nodig personen uit die direct betrokken zijn bij de kerk(en) waarvoor je een bestemmingsprofiel wilt opstellen. Zorg ervoor dat er een evenwichtige vertegenwoordiging is van diverse expertises en agenda's. Het heeft weinig zin om een werksessie te organiseren met alleen erfgoeddeskundigen of vrijwilligers van de betreffende kerk(en).

- De vertegenwoordiger van de betrokken kerkfabrieken / het Centraal Kerkbestuur
- De ambtenaar of schepen belast met kerkfabrieken; vertegenwoordigers van andere diensten (ruimtelijke ordening, jeugdwerking, sport, openbare werken, ...).
- Erfgoedconsulent bij beschermd erfgoed; in andere gevallen: vertegenwoordiger van een IOED (intergemeentelijke onroerenderfgoeddienst), lokale erfgoedcel of heemkundige kring.
- Vertegenwoordiger Monumentenwacht of (lokaal) architectenbureau
- Stedelijke Diensten Monumentenzorg

Datum

- X

Projectteam

- X

Locatie

- Adres:
- Contactpersoon:
- Wifi:

Zaalschikking

- Zaal met scherm, iedereen aan tafel met zicht op scherm. U-opstelling is te vermijden.
- Plenaire ruimte voor presentatie

Overzicht verloop profiel-werksessie

De opmaak van een bestemmingsprofiel staat nooit op zichzelf maar is steeds een stap binnen de opmaak/ actualisatie van een kerkenbeleidsplan. Het bestemmingsprofiel leert ons iets over de ruimtelijke potenties. Niet over lokale noden, wensen, budget, Idealiter kadert de profiel-werksessie in een breder proces waardoor de resultaten van de bestemmingsprofielen kunnen gekoppeld worden aan lokale kansen en uitdagingen. De opmaak van de bestemmingsprofielen biedt een methodiek om het collectief toekomstgesprek op niveau van het patrimonium te voeren.

De profiel-werksessie focust op het kennismaken met het patrimonium (aan de hand van ID, erfgoedwaarden, bouwfysische toestand) en het bepalen van het ruimtelijk potentieel.

Als resultaat van het collectief invullen wordt er automatisch een bestemmingsprofiel gegenereerd en de koppeling gemaakt met een aantal mogelijke programma's (matchmaking). Indien er ruimte en tijd is kunnen de bestemmingsprofielen in dezelfde sessie worden overlopen.

Een volgende stap is dan het trekken van conclusies, opzoeken van goede referenties gelinkt aan de matchmaking en de koppeling van de resultaten aan het kerkenbeleidsplan. Dit vraagt tijd en denkwerk. Afhankelijk van het gevoerde proces kan dit best in een volgende sessie behandeld worden.

UUR	DUUR	PROGRAMMA
xu – xu	10 min	Onthaal, koffie, naamkaartje
xu – xu	10 min	Presentatie: context en doelstelling
xu – xu	10 min	Werksessie: overlopen ID, erfgoedwaarden, bouwfysische toestand kerk x
xu – xu	40 min	Werksessie: 27 vragen ruimtelijk potentieel kerk x
xu – xu	5 min	pauze
xu – xu	10 min	Werksessie: overlopen ID, erfgoedwaarden, bouwfysische toestand kerk y
xu – xu	40 min	Werksessie: 27 vragen ruimtelijk potentieel kerk y
xu – xu	15 min	Pauze + moderator trekt eerste conclusies
xu – xu	x min	Conclusies: bestemmingsprofielen kerk x, y, z, ...
xu – xu	x min	Conclusies: richting een kerkenbeleidsplan (optioneel)
xu – xu	x min	Synthese en afronding
	x min	TOTAAL

Deelnemers, groeps- en rolverdeling

Rolverdeling

- Lead & timekeeper:
- Presentatie:
- Moderator(en):
- Verslaggever(s):
- Experts: vb. consultants of mensen experts uit het veld. Zij kunnen bij bepaalde aspecten meer duiding geven wanneer nodig.

Aantal deelnemers

- Inschrijvingen op datum = ... **deelnemers** (inschrijvingen afgesloten)

Groepsverdeling

Idealiter kan je in 1 groep werken.

We raden aan om het dan tot een 12 -tal mensen te beperken, zodat het beheersbaar blijft met 1 moderator.

Tafel 1

Naam	Rol
	moderator
	verslaggever
	deelnemer
	deelnemer
	deelnemer

Tafel 2 (indien er in meerdere groepen wordt gewerkt.)

Naam	Rol
	moderator
	verslaggever
	deelnemer
	deelnemer
	deelnemer

Draaiboek per onderdeel

/	/	Voorbereiding vooraf		
Taak		Naam	Deadline	Status
Voorbereiding ID, erfgoedwaarden, bouwfysische toestand opmaken en verwerken in profiel-excel en presentatie				
Contact maken met erfgoedconsulent AOE of IOED en monumentenwacht ifv erfgoedwaarden, bouwfysische toestand.				
Presentatie doorsturen naar de groep - Vragen om in te schrijven - Presentatie doorsturen - Mail opstellen - Vragen om deze voor maandag 21 om 9u door te sturen				
Inschrijvingen afsluiten				
Naambadgen maken (optioneel)				
Aftekenlijsten deelnemers maken (optioneel)				
Aftekenlijst printen (optioneel)				
Presentatie afwerken				
Overzicht print-out per perk opmaken				
Overzicht print-out per perk afprinten				

Xu – Xu 30	10 min	Onthaal		
Taak:			Naam	
Deelnemers onthalen: • Naamkaartje geven of vragen om naamkaartje in te vullen. • Deelnemerslijst aftekenen • Wegwijs maken: ○ “Daar kan je jas ophangen. Er is koffie.” ○ “Vragen? Spreek gerust al één van mijn collega's aan.”				

Xu - xu	20 min	Presentatie: context en doelstelling	
Taak:		Naam	
Mensen ontvangen Welkom heten		Moderator	
Oefening starten met kennismaking Mensen allemaal een eerste keer aan het woord laten. Naam, functie, welke kerk?		Moderator	
Presentatie: context en doelstelling Moderator overloopt			
- Agenda en timing: zodat iedereen zich comfortabel voelt. - Context (zie eerder vermeldt in draaiboek) - Doelstelling sessie (zie eerder vermeldt in draaiboek) - o Link naar het kerkenbeleidsplan - o Link naar het kerkenkompas van Platform Toekomst Parochiekerken - Onderdelen van een bestemmingsprofiel: overloop de opbouw op hoofdlijnen. Toon een voorbeeld. - Verloop werksessie - o Overlopen kerk 1 ▪ ID, erfgoedwaarden en bouwfysische toestand ▪ 27 ruimtelijk potentieel vragen - o Overlopen kerk x - Bestemmingsprofielen overlopen en conclusies			

Xu - xu	10 min	Werksessie: overlopen ID, erfgoedwaarden, bouwfysische toestand kerk x	
Taak:		Naam	
Voorstellen kerk x algemeen ID De moderator stelt de eerste kerk voor. Idealiter kennen de deelnemers alle kerken die worden besproken. Maar in realiteit kennen deelnemers voornamelijk 1 kerk en de andere op hoofdlijnen. Dus het is goed iedereen kort nog eens te laten kennismaken met de kerkgebouwen. Focus hierbij op: - De architectuur - De ligging van de kerk in de stad, de gemeente vb. aan de dorpsrand, langs een fietspad die de connectie maakt met ... - Het interieur: wat is er (niet) opmerkelijk aan het interieur? Zijn er bepaalde objecten, kunstwerken het vermelden waard?		Moderator	

- Het gebruik: hoe wordt de kerk vandaag gebruikt? Zijn er bepaalde processies? - De staat van het gebouw - ... AANDACHTSPUNT(EN) : - Vermeld niet het aantal gebruikers, dit kan gevoelig liggen. - Gebruik beeldmateriaal, vermijd te veel tekst op de slides.	
Voorstellen kerk x erfgoedwaarden Dit deel moet voorafgaand aan de werksessie worden voorbereid door de moderator. In het geval van beschermde kerken is het noodzakelijk om de erfgoedconsulent van het agentschap Onroerend Erfgoed bij de discussie te betrekken. Als de kerk niet beschermd is, neem je best contact op met de IOED. Ook kan een beroep gedaan worden op PARCUM of een andere instantie met expertise (bv. een bouwhistoricus). - Overloop de verschillende onderdelen, verwijs eventueel naar een foto die je liet zien op eerdere slides. - o Juridisch beschermingsstatuut - o Onroerend erfgoed architectuur - o Onroerend erfgoed interieur - o Onroerend erfgoed context - o Roerend erfgoed - o Immaterieel erfgoed - Vraag of iedereen zich kan vinden in de gekozen optie (geen, laag, beperkt, ...) - Een aanwezige expert kan indien nodig meer kadering geven.	
Voorstellen kerk x bouwfysische toestand Dit deel moet voorafgaand aan de werksessie worden voorbereid door de moderator. Indien er een rapport van monumentenwacht beschikbaar is kan je de conclusies rechtstreeks overnemen. Indien niet dan is een plaatsbezoek en gesprek met een technisch expert aan te raden. Indien het bestuur lid is van monumentenwacht dan kan er binnen de 3 maanden een nieuw rapport worden opgemaakt. - Geef kort toelichting bij de werking van monumentenwacht - Overloop de 3 onderdelen. Verwijs naar het rapport van monumentenwacht (indien beschikbaar) en het (collectief) bezoek aan kerk. - o In het rapport van monumentenwacht wordt de conditie van het erfgoed zowel voor het gebouw als geheel en als per rubriek weergegeven op een 6-delige schaal, en dit voor 3 aandachtspunten: - o Bouwfysische toestand: een globale inschatting van de materiële staat van het erfgoed op het moment van de inspectie. - o Onderhoud: een inschatting van het uitgevoerde onderhoud en de manier waarop onderhoud, problemen en risico's worden opgevolgd.	

○ Risico op gevolgschade: in welke mate er gevaar in welke mate er gevaar bestaat voor een versnelde materiële verwerking of verlies van erfgoedwaarde als de beheerder niet tijdig ingrijpt. Een aanwezige expert kan indien nodig meer kadering geven. AANDACHTSPUNT(EN): Het kan zijn dat wat er in het rapport staan niet meer actueel is. Vb het kerkbestuur heeft de dakgoot vorig jaar laten herstellen. Noteer deze nuancerings.	
---	--

Xu - xu	20 min	Werkessie: 27 vragen ruimtelijk potentieel kerk x	
Taak:			Naam
Werkessie: 27 vragen ruimtelijk potentieel Dit is 'the real deal', het belangrijkste deel van de werksessie. We overlopen in groep 27 vragen. De moderator leest iedere vraag voor en geeft meer duiding waar nodig. De secretaris duidt de score aan in de profiel-excel en neemt notities. - Moderator legt het principe uit: Het principe is dat elke vraag met 'ja', 'neen' en voor een aantal vragen met 'neutraal' kan worden beantwoord. Dit vertaalt zich in een score (2, 1 of 0) zodat per 'lemma' een score op 5 wordt bekomen. Die wordt weergegeven met een kleur variërend van rood (0/5) tot donkergroen (5/5). Die kleurencode wordt achteraf zichtbaar in het bestemmingsprofiel. - Soms is het antwoord 'ja maar' of 'nee maar', de antwoorden zullen nooit zwart wit zijn, het is dan ook belangrijk dat alle opmerkingen worden genoteerd en deze worden meegenomen bij verwerking in de bestemmingsfiche. - Reken max 1,5min per vraag, dit zal bij iedere kerk iets vlotter gaan. AANDACHTSPUNT(EN): reken een 40 min per kerk, houdt hier rekening mee indien je meerdere kerken wenst te bespreken.			Moderator

Xu – Xu	10 min	Achter de schermen: eerste conclusies	
Taak:			Naam
- Moderator en secretaris komen samen en bekijken de automatisch gegenereerde profielen in de profiel-excel. - Trek eerste conclusies op niveau van de kerk. - Trek eerste conclusies op niveau van het patrimonium. Wat leren de profielen ons? Waarin verschillen de profielen onderling?			Moderator

- Indien mogelijk ineens uit te printen voor de deelnemers AANDACHTSPUNT(EN): De opmaak van een bestemmingsprofiel staat nooit op zichzelf maar is steeds een stap binnen de opmaak/ actualisatie van een kerkenbeleidsplan. Dit heeft als gevolg dat 'de resultaten' van het bestemmingsprofiel binnen bredere gesprekken gekaderd moeten worden. Het bestemmingsprofiel leert ons iets over de ruimtelijke potenties. Niet over noden, wensen, budget, ... Benadruk dit als moderator.	
--	--

Xu - xu	x min	Conclusies: bestemmingsprofielen	
Taak:		Naam	
De moderator overloopt per kerk de resultaten van het bestemmingsprofiel. Dit kan aan de hand van de profiel-excel die je toont op het scherm, met behulp van print die je uitdeelt, of de verwerking van de resultaten op enkele slides (tijdsintensiever). - 5 min Bestemmingsprofiel overlopen kerk x. - o Overloop per onderdeel waarom iets rood, oranje of groen kleurt. "De kerk scoort goed voor die of die reden". Verwijs hierbij ook steeds naar de opmerkingen die in de sessie werden gegeven. - o In groep; ga na of er opmerkingen/ vragen zijn - 5 min Bestemmingsprofiel en matchmaking kerk x. - o Overloop welke programma's er 'op papier' een match zijn met het profiel van de kerk. Benadruk dat dit nog geen rekening houdt met wensen, noden, budget. Dit is louter ter inspiratie. - o Verwijs naar de website van PARCUM, herbestemmen.be en het boek Herscheppen voor concrete voorbeelden. Referenties op maat verzamelen vraagt meer tijd en kan je voor een volgende sessie houden. - o In groep; ga na of er opmerkingen/ vragen zijn - 15 min vergelijken bestemmingsprofielen - o Als je alle kerken besproken hebt dan neem je de tijd om ze in grote lijnen te vergelijken. De vragen die je hierbij kan stellen zijn erg afhankelijk van het gelopen traject van het kerkenbeleidsplan. VB "Welke kerk leent zich best tot functie x", "Welke kerk is prioritair om te herbestemmen?", - o In groep; bespreek		Moderator	

Onderstaande blok is optioneel en pas van toepassing indien er voldoende duidelijkheid is op vlak van stedenbouwkundige randvoorwaarden, concrete

ruimtenoden, financiën en beheer en draagvlak (lokaal en pastoraal). Dan pas kan er de koppeling gemaakt worden met het kerkenbeleidsplan op een zinvolle manier.

Xu - xu	x min	Conclusies: richting een kerkenbeleidsplan (optioneel)	
Taak:			Naam
Als er meer duidelijkheid is op vlak van stedenbouwkundige randvoorwaarden, concrete ruimtenoden, financiën en beheer en draagvlak (lokaal en pastoraal) dan kan er de koppeling gemaakt worden met het kerkenbeleidsplan. Volgende punten moeten beantwoord worden in het kerkenbeleidsplan (onderdeel visie en plan van aanpak): - Keuze voor eredienst met valorisatie, medegebruik, nevenbestemming (multifunctioneel gebruik "nevenbestemming in de tijd", of gedeeld gebruik "nevenbestemming in de ruimte"), herbestemming, sloop. - Scenario in de tijd (groeiscenario) van tijdelijk naar permanent gebruik - Link met bepaalde beleidslijnen of lokale aandachtspunt - Een eerste reflectie op kosten - Een mogelijk plan van aanpak (wie, wanneer, hoe) 15 min conclusies richting kerkenbeleidsplan Overloop bovenstaande aspecten, maak de koppeling met inzichten uit eerdere sessies en bespreek in groep. Gebruik de bestemmingsprofielen om naar het ruimtelijk potentieel van de kerk(en) te verwijzen.			Moderator

Xu - xu	20 min	Synthese en afronding	
Taak:			Naam
Afronden De moderator maakt een korte samenvatting van de eerste conclusies en geeft aan dat we vervolgstappen zijn.			
Rondje van de tafel Indien er nog tijd is kan het interessant zijn een rondje van de tafel te doen. Laat iedereen nog eens aan het woord om zijn/haar belangrijkste aandachtspunt mee te geven. Of laat hen vertellen wat zij meenemen uit dit moment. De makkelijkste manier om samen te vatten is dus deelnemers één voor één aan het woord te laten rondje te doen van de tafel met de vraag 'wat vind jij dat er absoluut moet worden meegenomen naar de volgende sessie?' of 'wat was voor jou het opvallendste punt van deze sessie'. Mensen gaan automatisch op elkaar aanvullen en nieuwe dingen zeggen en in totaal heb je dan een redelijk volledig plaatje. Als je mensen vraagt om zelf samen te			

vatten, dan ben je vertrokken voor een uur, daarom vragen we iedereen naar één punt.	
Mensen bedanken voor hun input.	

Na de profielwerksessie

Zoals we reeds aangaven: de opmaak van een bestemmingsprofiel staat nooit op zichzelf maar is steeds een stap binnen de opmaak/ actualisatie van een kerkenbeleidsplan. Het bestemmingsprofiel leert ons iets over de ruimtelijke potenties. Niet over lokale noden, wensen, budget, Idealiter kadert de profiel-werksessie in een breder proces waardoor de resultaten van de bestemmingsprofielen kunnen gekoppeld worden aan lokale kansen en uitdagingen. De opmaak van de bestemmingsprofielen biedt een methodiek om het collectief toekomstgesprek op niveau van het patrimonium te voeren.

Matchmaking ter inspiratie

Als resultaat van het collectief invullen wordt er op basis van het bestemmingsprofiel een automatische koppeling gemaakt met 22 mogelijke programma's. Let op: dit is op basis van de werksessie en vertrekt vanuit de ruimtelijke potenties. Dit zegt niets over lokale wensen, noden, randvoorwaarden of financiële middelen. De matchmaking heeft als doel om te inspireren en een aanzet te geven tot verder onderzoek.

Zoek bijhorende referenties via volgende kanalen:

- www.herbestemmen.be
- <https://www.parcum.be/nl/herbestemming-kerken>
- het boek Herscheppen van Team Vlaams Bouwmeester. Downloadbaar: <https://www.vlaamsbouwmeester.be/nl/publicaties>.

Richting een kerkenbeleidsplan

Als er meer duidelijkheid is op vlak van stedenbouwkundige randvoorwaarden, concrete ruimtenoden, financiën en beheer en draagvlak (lokaal en pastoraal) dan kan er de koppeling gemaakt worden met het kerkenbeleidsplan. Partners zoals het Platform Toekomst Parochiekerken en PARCUM kunnen hierbij helpen.

Volgende punten moeten beantwoord worden in het kerkenbeleidsplan (onderdeel visie en plan van aanpak):

- Keuze voor eredienst met valorisatie, medegebruik, nevenbestemming (multifunctioneel gebruik "nevenbestemming in de tijd", of gedeeld gebruik "nevenbestemming in de ruimte"), herbestemming, sloop.
- Scenario in de tijd (groeiscenario) van tijdelijk naar permanent gebruik
- Link met bepaalde beleidslijnen of lokale aandachtspunt
- Een eerste reflectie op kosten
- Een mogelijk plan van aanpak (wie, wanneer, hoe)

Colofon

Deze presentatie/ Dit draaiboek maakt deel uit van de toolbox voor de opmaak van een bestemmingsprofiel voor parochiekerken.

De toolbox is beschikbaar op www.onroenderfgoed.be.

Endeavour, RE-ST architecten en Sven Sterken (KULeuven) voerde het onderzoek 'Bestemmingsprofielen parochiekerken' uit in opdracht van het agentschap Onroerend Erfgoed.

Wij danken iedereen die heeft bijgedragen aan de totstandkoming ervan, in het bijzonder het Platform Toekomst Parochiekerken, PARCUM en het Team Vlaams Bouwmeester.

2024